

Çanakkale İli Hayvancılığının Mevcut Durumu, Potansiyeli ve Geleceği

Kasım ÖZEK

Güney Marmara Kalkınma Ajansı, Balıkesir, Türkiye
[ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6897-2816> (K. ÖZEK)]

Sorumlu yazar:kozec@gmka.gov.tr

Öz

Bu derlemede, Çanakkale ili hayvancılığının mevcut durumu analiz edilerek, il ekonomisindeki yeri ve geleceği tartışılmıştır. Çanakkale ili, 234.574 ha işlenen tarım arazisi, 30.384 ha çayır-mera alanları, 56.951 ha yem bitkisi ekim alanı, 221.235 büyükbaş, 784.664 küçükbaş, 6.7 milyon etlik piliç ve 342.617 yumurta tavuğu varlığıyla önemli bir tarımsal potansiyele sahiptir. İlde büyükbaş hayvancılık; Biga, Çan, Yenice, Ezine, Bayramiç ve Ayvacık ilçelerinde, küçükbaş hayvancılık; Ezine, Biga, Ayvacık, Bayramiç, Yenice, Gökçeada ilçeleri ile Çanakkale merkez ilçede, kanatlı hayvancılık ise Biga, Lapseki, Çanakkale merkez ve Ezine ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Çanakkale ili, bu potansiyeli ile 2019 yılında 355 bin ton süt, 8.2 bin ton kırmızı et, 73.7 milyon adet yumurta, 1.9 bin ton bal, 2.449 organik süt ve 702 ton organik kırmızı et üretmiştir. İlin Gayri Safi Yurtiçi Milli Hasılası yaklaşık 29.1 milyar TL olup, bunun %18.1'i tarım sektöründen, 1.01 milyar TL olan Tarımsal Üretim Değerinin ise %16.6'sı hayvansal üretim değerinden gelmektedir. Çanakkale ilinin 2015-2020 yılları arası dönemde büyükbaş hayvan varlığı %5, küçükbaş hayvan varlığı ise %15 artmıştır. Aynı dönemde, il toplam kanatlı hayvan varlığı %15, Biga ilçesi kanatlı hayvan varlığı ise %79 düzeyinde artış göstermiştir. Hayvancılık, Çanakkale ilinde önemli bir potansiyele sahip olup, gelecekte de önemini devam ettireceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Büyükbaş, Çanakkale, Hayvancılık, Hayvansal üretim, Kanatlı, Küçükbaş.

Current Situation, Potential and Future of Livestock in Çanakkale Province

Abstract

In this review, the current situation of livestock in Çanakkale was analyzed, and its place in the provincial economy and its future were discussed. Çanakkale has an important agricultural potential with 234.574 ha of cultivated agricultural land, 30.384 ha pasture lands, 56.951 ha forage crop cultivation area, 221.235 cattle, 784.664 small ruminant, 6.7 million broiler chickens and 342.617 laying hens. In the province, cattle breeding is concentrated in Biga, Çan, Yenice, Ezine, Bayramiç and Ayvacık districts, small ruminant breeding is concentrated Ezine, Biga, Ayvacık, Bayramiç, Yenice, Gökçeada and Çanakkale central districts, poultry breeding is concentrated Biga, Lapseki, Çanakkale central and Ezine districts. With this potential, Çanakkale produced 355 thousand tons of milk, 8.2 thousand tons of red meat, 73.7 million eggs, 1.9 thousand tons of honey, 2.449 organic milk and 702 tons of organic red meat in 2019. The Gross Domestic National Product of the province is approximately 29.1 billion TL, of which 18.1% comes from the agricultural sector, and 16.6% of the 1.01 billion TL of the provincial agricultural production value comes from animal production. Cattle and small ruminant populations of Çanakkale increased by 5% and 15% between 2015-2020. In the same period, the total number of poultry in the province and Biga district increased by 15% and 79%, respectively. Livestock has an important potential in Çanakkale and it is considered that it will continue to be important in the future.

Keywords: Animal Production, Cattle, Çanakkale, Livestock, Poultry, Small Ruminat.

1.Giriş

1.1. İlin İdari ve Demografik Yapısı

Çanakkale, 9.817 km² yüzölçümü ile Türkiye yüzölçümünün %1.2'sine karşılık gelen 557.276 nüfuslu bir ilimizdir. Türkiye ve Çanakkale ilinin yüzölçümleri, yerleşim yeri sayıları ve nüfus bilgileri Çizelge 1'de verilmiştir (Anonim, 2022). Çanakkale il belediyesi statüsünde olup 12 ilçe, 23

belediye ve 576 köye sahiptir. İlde kırsal nüfus olarak tanımlayabileceğimiz belde ve köy nüfusunun toplam nüfusa oranı yaklaşık %38.27 olup (Çizelge 1), Türkiye'deki aynı orandan yaklaşık 6 kat daha fazladır. Bilindiği gibi kırsal alanlarda yaşayan nüfusun temel faaliyet alanı tarım olup, kırsal nüfusu fazla olan Çanakkale ilinin ekonomisinde de tarımın payı oldukça yüksektir.

Çizelge 1. Türkiye ve Çanakkale ilinin yüzölçümleri, yerleşim yeri sayıları ve nüfus bilgileri

Table 1. Areas of Türkiye and Çanakkale province, number of settlements and population information

Yıl: 2021		Türkiye	Çanakkale
Yüzölçümü, km ²		783.562	9.817
Yerleşim yeri sayısı, adet	İlçe	973	12
	Belediye	1359	23
	Köy	18.211	576
Nüfusu, kişi		84.680.273	557.276
İl ve ilçe merkezleri nüfusu, kişi		78.908.631	344.008
Belde ve köy nüfusu, kişi		5.771.642	213.268
İl ve ilçe merkezlerinin toplam nüfusa oranı, %		93.18	61.73
Belde ve köylerin toplam nüfusa oranı, %		6.82	38.27

1.2. İlin Arazi Varlığı ve Kullanımı

Çanakkale ilinin 981.700 ha'lık yüzölçümünün %50'sini orman, %33 toplam tarım alanları ve %17'sini tarım dışı araziler oluşturmaktadır. Tarım toprakları, kullanma kabiliyetine göre 8 sınıfa ayrılmakta olup, toprak verimlilik durumu I. sınıftan VIII. sınıfa doğru azalmaktadır. Çanakkale ili tarım topraklarının %30'u I.-IV. toprak sınıfı içerisinde yer almakta olup, il tarım toprakları bakımından önemli bir avantaja sahiptir (Anonim, 2012). Türkiye ve Çanakkale ilinin arazi varlığı ve kullanım durumu Çizelge 2'de verilmiştir (Anonim, 2021a). Biga ilçesi, çayır ve mera alanları dışındaki toplam tarım alanları varlığı yönünden 599.485 ha (%20) ile ilde ilk sırada yer alırken, bu ilçeyi %13 ile Gelibolu, %11

ile Bayramiç, %10 ile Yenice ve %9 ile Ezine ilçeleri izlemektedir. Diğer taraftan, 16.419 ha (%0.6) ile Bozcaada en az tarım alanına sahipken, yine bir ada ilçesi olan Gökçeada %1 ile ilde ikinci sıradadır (Anonim, 2021a). İl mera alanları toplam tarım alanlarının %9.4'üne karşılık gelmektedir. Çanakkale ilinde en fazla çayır ve mera alanı, 9.000 ha (%27) ile Biga ve Gökçeada ilçelerindedir. İlde en az çayır ve mera alanına sahip olan ilçe 154 ha (%0.5) ile Lapseki olup, bu ilçeyi 182 ha (%0.6) ile Bozcaada takip etmektedir (Anonim, 2021a). Çanakkale ilinin mera alanları az olmasına karşın, meralardan faydalanma ve mera ot veriminin iyi olduğu bilinmektedir. Küçükbaş hayvanlar il orman alanları içerisinde yer alan çalılık alanlardan en az meralar kadar faydalanmaktadır (Gökkuş ve ark., 2011).

Çizelge 2. Türkiye ve Çanakkale ili arazi varlığı ve kullanım durumu, hektar

Table 2. Türkiye and Çanakkale province land availability and usage status, hectare

Yıl:2021	Türkiye	Çanakkale
Yüzölçümü	78.356.200	981.700
Toplam işlenen tarım alanı	19.851.000	234.574
Uzun ömürlü bitkilerin toplam alanı	3.595.000	57.942
İşlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin toplam alanı	23.446.000	292.516
Yem bitkileri alanı	2.097.381	56.951
Çayır ve mera alanları	14.617.000	30.384*
Orman alanları	22.933.000	491.477*
Toplam tarım alanları	38.063	322.900
Tarım Dışı arazi	17.360.200	139.824

* Çanakkale Tarım ve Orman İl Müdürlüğü verileri.

Hububat, zeytin ve diğer bitkisel ürünler ile meyve ve bağ tarımı Çanakkale ili zirai faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. İlerdeki çayır ve mera alanları dışındaki toplam tarım alanlarının %69'unu tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin ekildiği alanlar, %11'ini zeytinlik alanları, %7'sini sebze ekilen alanlar, %9'unu meyve ve bağ dikili alanlar, %5'ini nadas alanları oluşturmaktadır.

Türkiye hayvancılığının çayır ve meraya dayalı ekstansif ve yarı ekstansif hayvancılıktan entansif hayvancılığa doğru dönüşümüne paralel olarak yem bitkileri ekiliş alanları da artış göstermiştir. Türkiye'de ve Çanakkale ilinde yem bitkileri ekilen alanlar 2000 yılından itibaren sürekli artış göstermiştir. Çanakkale ilinde yem bitkisi ekilen arazi miktarı 631.184 dekar olup, Biga ve Yenice ilçeleri ildeki ekiliş alanlarının %54'ünü oluşturmaktadır. Bozcaada, ilde en az tarım arazisine ve 140 dekar ekim ile en az yem bitkisi ekilen araziye sahip ilçedir. Çanakkale ilinin yem bitkisi üretiminin %73'ü yenice, Biga, Çan ve Bayramiç ilçelerinde gerçekleştirilmektedir (Anonim, 2021a).

1.3. Çanakkale'de Hayvansal Üretim ve Hayvancılığın İl Ekonomisinde Yeri

Türkiye ve Çanakkale ilinin hayvansal üretimleri Çizelge 3'de verilmiştir (Anonim, 2021a). Türkiye toplam süt üretimi 22.960.379 ton olup, bu miktarın %90.5 gibi önemli bir kısmı sığır, %6.6'sı koyun, %2.5'i keçi ve geri kalan %0.4 ise manda cinsi hayvanlardan üretilmektedir. Çanakkale ilinin süt üretiminde sığır, koyun ve keçinin payları sırasıyla %90.4, %5.6 ve %4'tür. Türkiye toplam süt üretimi, 2015-2019 arası dönemde, %23.1 oranında artarken Çanakkale'de aynı dönemde %2 düşüş olmuştur. Çanakkale ilinin bu dönemde büyükbaş hayvan varlığındaki azalma, ilin hayvansal ürün üretimine düşüş olarak yansımıştır. Diğer taraftan, aynı dönemde, artan koyun varlığına bağlı olarak koyun sütü üretimi %13 oranında artmıştır.

İlin süttten sonra en önemli hayvansal ürünü 8.262 ton üretim ile kırmızı et ve 73.6 milyon adet üretim ile yumurtadır. Türkiye ve Çanakkale ilinde, 2014-2019 arası dönemde, yumurta üretimi istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir (Çizelge 3. Çanakkale ilinde keçi kılı, yapağı, koza, balmumu gibi hayvansal ürünlerin üretim miktarları düşük düzeylerde olup, ekonomik olarak ta önemli bir getirisinin olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3. Türkiye ve Çanakkale ili 2015-2019 yılları hayvansal ürün üretimi, ton

Table 3. Production of animal products in Türkiye and Çanakkale province 2015-2019, ton

		2014		2019	
		Türkiye	Çanakkale	Türkiye	Çanakkale
Süt	Sığır	16.933.520	316.395	20.782.374	320.960
	Manda	62.761	182	79.341	306
	Koyun	1.177.228	17.623	1.521.455	19.904
	Keçi	481.174	14.173	577.209	13.953
Yapağı		59.196	757	70.588	851
Keçi kılı		5.569	108	6.162	105
Bal		108.128	1.393	109.330	1.897
Koza		115	-	90	-
Balmumu		4.756	66	3.971	81
Yumurta, bin adet		16.727.509	38.876*	19.898.126	73.671*
Kırmızı et		1.014.925	7.575*	1.201.469	8.262*

*Çanakkale Tarım ve Orman İl Müdürlüğü verileri

Çanakkale'de 142 adet hayvancılık sektörüne dayalı sanayi işletmesi mevcut olup, bunun 79'u süt ve süt ürünleri, 30'u et ve et ürünleri, 9'u yumurta paketleme, 15'i yem, 9'u arı ürünleri üretimi ve paketleme işletmesinden oluşmaktadır (Anonim, 2021b). Çanakkale hayvansal üretim değerinin %78'i süt, %14'ü kırmızı et, %2.8'i yumurta, %3.4'ü beyaz et ve %1.6'sı bal üretiminden gelmektedir.

Türkiye ve Çanakkale illeri 2019 yılı Gayri Safi Yurtiçi Milli Hasılası (GSYH) sırasıyla yaklaşık 4.32 trilyon TL ve 29.06 milyar TL

olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2021c). Tarım Ormanlık ve Balıkçılık ya da genel olarak "Tarım" olarak kabul edilen sektörün GSYH'deki payı Türkiye ve Çanakkale için sırasıyla %6.4 ve %18.1'dir (Anonim, 2021c). Tarımın Çanakkale GSYH'deki payı Türkiye ortalamasının yaklaşık 3 katı olup, Çanakkale'de 2019 yılında kişi başına milli gelir 9.453 dolar olarak gerçekleşmiş ve iller arasında 14. sırada yer almıştır. Tarım sektörü, 2019 yılında, dünya gayri safi hâsılasının %4.5'ini, hayvancılık sektörü ise dünya tarımsal gayri safi hâsılasının %35' ini oluşturmuştur.

Hayvancılık sektörü, AB ülkelerinde tarımsal gayri safi hâsılanın %50'sini, ABD'de %47'sini ve gelişmekte olan ülkelerde %36'sını karşılarken (Tigem, 2020), Türkiye'de tarımsal GSYH içerisinde hayvancılık sektörünün payının yaklaşık %30 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Anonim, 2018).

Bitkisel ve hayvansal üretim değeri Türkiye'de 2020 yılında 108.84 milyar TL olup, bu üretim değeri Çanakkale için yaklaşık 1.01 milyar TL'dir (Anonim, 2021a). Türkiye ve Çanakkale ilinin 2020 yılı tarımsal üretim değerlerinin sırasıyla %30.7 ve 16.6'sı hayvansal ürünler değerinden oluşmuştur. Çanakkale'de kişi başına hayvansal üretim 1.856 TL'dir. İl hayvansal üretim değerinin %33.7'si Biga, %15.2'si Yenice, %12,4'ü Çan ve %10'u Ezine ilçelerinden gelmekte olup, bu dört ilçenin ilin hayvansal üretim değerindeki payı %71'dir (Anonim, 2020).

2. İlin Hayvancılık Potansiyeli

2.1. Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Türkiye'de 2010 yılından günümüze hem büyükbaş hayvan varlığı hem de üretim miktarı ve verimlilikte önemli artışlar olmuştur. Türkiye büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık %99'unu

sığır cinsi hayvanlar oluştururken, Türkiye et ve süt üretiminin yaklaşık %90'ı bu türden sağlanmaktadır (Anonim, 2021a). Türkiye'de yaklaşık 1.2 milyon büyükbaş hayvancılık işletmesinin %70'i 10 baş ve altında hayvana sahip olup (Anonim, 2018), bu durum büyükbaş hayvancılık işletmelerinin önemli bir kısmının ekonomik işletme büyüklüğünün altında olduğu ve büyükbaş hayvancılıkta bazı yapısal sorunların devam ettiğini göstermektedir. Büyükcan ve Tan (2020) Çanakkale süt üreticilerinin %25'inin Biga ilçesinde bulunduğunu, ilçedeki süt sığırlarının yıllık süt veriminin AB ülkeleri seviyesi olan 4.9 ton olduğu ve çalışmalarına dahil işletmelerde hayvan sayısının 10 baş altında olduğunu bildirmişlerdir. Bu nedenle, orta vadede, ulusal hayvancılık politikalarının ekonomik işletme büyüklüğü altındaki işletme sayısının azaltılması ve işletme ölçeklerinin büyütülmesi yönünde şekilleneceği değerlendirilmektedir.

Türkiye ve Çanakkale illeri büyükbaş hayvan sayıları Çizelge 4'te verilmiştir (Anonim, 2021a). Türkiye sığır varlığının yaklaşık %50'si kültür ırkı, %42'si kültür melezi ve %8'i yerli ırk hayvanlardan oluşmaktadır (Çizelge 4). Türkiye büyükbaş hayvan varlığı, 2020 yılında 18.2 milyon başa ulaşarak 2015 yılına göre %29'luk bir artış göstermiştir.

Çizelge 4. Türkiye ve Çanakkale ilinin büyükbaş hayvan sayıları

Table 4. Number of cattle in Türkiye and Çanakkale province

	Bölge	Sığır (Kültür)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Sığır (Toplam)	Manda	Büyükbaş (Toplam)
2015	Çanakkale	178.062	19.573	12.392	210.027	641	210.668
	Türkiye	6.385.343	5.733.803	1.874.925	13.994.071	133.766	14.127.837
2020	Çanakkale	187.387	18.609	15.118	221.114	121	221.235
	Türkiye	8.838.498	7.594.127	1.532.857	17.965.482	203.322	18.168.804

Çanakkale ili hayvansal üretim ve verimlilikte Türkiye'de ilk sıralarda gelmektedir. İl sığır varlığının %84'ü kültür, %8'i kültür melezi ve %8'i yerli ırklardan oluşurken, kültür ırkı sığır oranı Türkiye ortalamasından %68 daha yüksektir (Çizelge 4). Çanakkale ili kültür ırkı sığır varlığı, 2015-2020 yılları arası dönemde, artışını sürdürürken kültür melezi ırkı sığır varlığı azalmıştır (Çizelge 4). Çanakkale ilinin yerli ırk sığır varlığının, aynı dönemde, %22 artış göstermesi de dikkat çekici bir dönüşümdür. Diğer taraftan, aynı dönemde ilde manda varlığı 4.3 kat azalarak 121 başa düşmüştür. Çanakkale ilinde, 2020 yılı itibarıyla, 2 işletmede 2.786 baş

büyükbaş hayvan varlığı ile 701 ton organik et ve 1.840 ton organik süt üretilmiştir.

Çanakkale ilinin ilçelere göre büyükbaş hayvan varlığı Çizelge 5'te verilmiştir (Anonim, 2021a). Çanakkale ilinin büyükbaş hayvan varlığı ilde iki alt bölgede yoğunlaşmaktadır. Bu bölgelerden ilki, Biga, Çan ve Yenice ilçeleri, diğeri ise Ezine peyniri ile öne çıkmış olan Ezine, Bayramiç, Ayvacık ilçeleridir. İlk bölge 127.134 baş toplam hayvan varlığı ile il içerisinde %57'lik paya sahipken, ikinci bölge 42.630 baş toplam hayvan varlığıyla ilin büyükbaş hayvan varlığının %19'una sahiptir. Gökçeada, Bozcaada ve Eceabat ilçeleri büyükbaş hayvan varlığı çok az sayılardadır (Çizelge 5).

Çizelge 5. Çanakkale ili ilçelere göre büyükbaş hayvan sayıları

Table 5. Number of cattle in Çanakkale province by districts

Yıl	2015	2020	2015-2020
İlçeler	Büyükbaş (Sığır + Manda)	Büyükbaş (Sığır + Manda)	Değişim, %
Biga	62.141	64.302	3.5
Yenice	43.484	49.465	13.8
Çan	29.082	29.208	0.4
Ezine	12.365	15.771	27.5
Bayramiç	13.736	13.705	-0.2
Lapseki	13.083	13.367	2.2
Ayvacık	13.418	13.154	-2.0
Merkez	11.239	11.459	2.0
Gelibolu	9.832	8.429	-14.3
Gökçeada	1.280	1.561	22.0
Eceabat	998	782	-21.6
Bozcaada	10	32	220.0
Toplam	210.668	221.235	5.0

Bozcaada, Çan, Eceabat, Bayramiç'te hiç yerli ırk sığır yokken, ilin yerli sığır ırkının %54'ü nispeten daha dağlık ve yüksek rakımlı olan Ayvacık ve Yenice ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Yerli ırklar verimleri düşük olmakla birlikte dağlık ve kıraç şartlara daha dayanıklı ve iyi uyum sağlamış hayvanlardır. Türkiye'de Cumhuriyet döneminden beri mevcut sığır popülasyonunu yüksek verimli kültür ırklarına dönüştürmeye yönelik ıslah çalışmaları sürdürülmektedir. Nitekim bu politika Çanakkale ilinde hedefine ulaşmış olarak gözükmektedir. Çünkü Çanakkale büyükbaş hayvan varlığının %84'ü gibi yüksek bir

oranı kültür ırklarından oluşmaktadır. 2015-2020 yılları arası dönemde, Eceabat, Gelibolu, Ayvacık ve Bayramiç ilçelerinde büyükbaş hayvan sayısında azalma olmuştur (Çizelge 5). Benzer şekilde, büyükbaş hayvancılığın yoğun yapıldığı Çan, Bayramiç ve Ayvacık ilçelerindeki hayvan sayılarındaki azalış ve durağanlık da dikkat çekmektedir. Büyükbaş hayvancılıkta yaşanan sıkıntılar, hayvancılıktan çekiliş ya da küçükbaş hayvancılığa geçiş olarak kendini göstermektedir. Manda yetiştiriciliği, Çanakkale ilinde yalnızca Merkez ve Gökçeada ilçelerinde yapılmaktadır.

2.2. Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği

Çanakkale ilinde küçükbaş hayvancılık iklimin özellikle kış aylarında ılıman geçmesi nedeniyle genellikle meraya dayalı besleme koşulları ile düşük girdili ekstansif ve yarı ekstansif bir yapıya sahiptir. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, ilde önemli bir iş kolu ve geçim kaynağı olmasının yanısıra koyun ve keçi sütü üretimi ile bölgenin süt ve süt ürünleri sanayinin ham madde ihtiyacını da karşılamaktadır.

Türkiye ve Çanakkale ilinin küçükbaş hayvan sayıları Çizelge 6'da verilmiştir (Anonim, 2021a). Türkiye küçükbaş hayvan varlığı 1980 yılında 48.6 milyon baş koyun, 19 milyon baş keçi iken, 2010 yılına gelindiğinde 25.4 milyon baş koyun ve 6.5 milyon baş keçiye düşmüştür. Ancak, son 15 yıldır uygulanan desteklemeler ile 2020 yılında koyun sayısı yaklaşık 42 milyon başa, keçi sayısı ise 12 milyon başa ulaşmıştır (Çizelge 6). Çanakkale ilinde, 2020 yılı itibarıyla, 3 işletmede 1.997 baş küçükbaş hayvan varlığı ile 1 ton organik et ve 609 ton organik süt üretilmiştir.

Çizelge 6.

 Türkiye ve Çanakkale ilinin küçükbaş hayvan sayıları

Table 6. Small ruminant numbers of Türkiye and Çanakkale province

Yıl	Bölge	Koyun (Merinos)	Koyun (Yerli)	Koyun (Toplam)	Keçi (Tiftik)	Keçi (Kıl)	Keçi (Toplam)	Küçükbaş (Toplam)
2015	Çanakkale	9.556	433.065	442.621	66	237.228	237.294	679.915
	Türkiye	2.205.576	29.302.358	31.507.934	205.828	10.210.338	10.416.166	41.924.100
2020	Çanakkale	26.058	515.634	541.692	0	242.972	242.972	784.664
	Türkiye	3.547.033	38.579.748	42.126.781	287.020	11.698.825	11.985.845	54.112.626

Çanakkale ilinin küçükbaş hayvan varlığının %69'unu koyun, %31'ini keçi oluşturmaktadır (Çizelge 6). Kıl keçisi, ilin ormanlık ve dağlık ilçelerinde yaygın ırk iken, sahil ve ovalık bölgelerde Türk saanen ırkı keçiler ve Malta x kıl keçisi melezi keçiler yaygındır. İl koyun varlığının %95'ini yerli, %5'i merinos ırkı koyunlar oluşturmaktadır. Yerli ırk koyunlar kıvırcık, kıvırcık melezleri, Gökçeada koyunu, Tahirova

koyunu ve melezleri ile sakız koyunu melezlerinden oluşmaktadır. İlde özellikle Ezine, Ayvacık ve Bayramiç ilçelerinde koyun ve keçi sütü işleyen mandıraların bulunması bu ilçelerdeki yetiştiricileri süt keçiciliğinin yanında süt koyuncululuğuna da yöneltmiştir.

İldeki küçükbaş hayvan varlığı, 2015-2020 yılları arası dönemde, %15.5 oranında artış göstermiştir (Çizelge 6). Bu artış, koyun sayısında

%22.4 olurken keçi sayısında %2.4 olarak gerçekleşmiştir. Çanakkale’de büyükbaş hayvan sayısındaki minimal artışa karşın küçükbaş hayvan sayısında ciddi oranda artış olduğu ve özellikle koyun yetiştiriciliğine bir yöneliş olduğu dikkat çekmektedir. Çanakkale ili koyunculuk işletme verileri Çizelge 7’de verilmiştir (Anonim, 2020). Çanakkale ilinde 14.910 küçükbaş hayvancılık işletmesi mevcut (Anonim, 2020) olup, koyunculuk büyük oranda küçük aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. İşletmelerin yaklaşık %60’ı 1-49 koyuna sahipken, bu işletmeler il toplam koyun varlığının %22’sini oluşturmaktadır. Çanakkale ilinde koyun varlığının %52.2’si il koyunculuk işletmelerinin %35.3’ünü oluşturan 50 ila 200 koyuna sahip işletmelerde bulunmaktadır (Çizelge 7).

Çanakkale ili ilçelere göre küçükbaş hayvan varlığı Çizelge 8’de verilmiştir (Anonim, 2021a). İlde koyun yetiştiriciliği, mandıraların yoğunlaştığı Ezine, Biga, Ayvacık, Bayramiç, Yenice ilçeleri ile Çanakkale Merkez ilçede yoğunlaşmıştır. Gökçeada, koyun yetiştiriciliğinde ada olması nedeniyle özel bir konumu sahip olup, ilçede ekstansif şartlarda doğada yetiştirme yapılabilmektedir. İlçede Gökçeada koyun ırkı yaygın olup, ilçe koyun

varlığı il koyun varlığının %10.4’ünü karşılık gelmektedir.

Çizelge 7. Çanakkale ilinin koyunculuk işletme verileri

Table 7. Sheep farms datas of Çanakkale province

İşletme büyüklüğü (baş)	İşletme sayısı, %	Toplam koyun sayısı, %
1-24	34.9	7.3
25-49	24.6	14.8
50-99	23.1	27.4
100-199	12.3	24.8
200-499	4.3	17.2
500 ve üstü	0.8	8.5

İl keçi varlığı, Türkiye keçi sayısının %2’sini oluşturmakta olup, keçi sayısı, Bozcaada, Eceabat ve Yenice ilçelerinde 10 bin başın altında, Çan’da 11 bin baş ve diğer ilçelerde 20-30 bin baş arasındadır. İlde Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi ve diğer kamu ve sivil örgütlerin çalışmalarıyla süt verimi kıl keçilerine göre çok daha yüksek olan Türk saanen keçi ırkı yaygınlaşmıştır. Koyun varlığı, 2015-2020 arası dönemde, Gökçeada ve Çan dışındaki ilçelerde artarken, keçi varlığı kimi ilçelerde artmış kimi ilçelerde azalmıştır (Çizelge 8). İl keçi varlığı, 2015-2020 yılları arası dönemde, bir miktar artış (%2) göstermiştir.

Çizelge 8. Çanakkale ilinin ilçelere göre küçükbaş hayvan sayıları

Table 8. Small ruminant numbers in Çanakkale province by districts

Yıl	2015			2020			Değişim, %	
	Koyun	Keçi	Toplam	Koyun	Keçi	Toplam	Koyun	Keçi
Ezine	70.160	20.635	90.795	94.127	24.400	118.527	34.2	18.2
Biga	53.063	19.937	73.000	71.448	24.562	96.010	34.6	23.2
Ayvacık	62.360	23.370	85.730	68.480	22.400	90.880	9.8	-4.2
Merkez	27.457	31.975	59.432	46.180	36.232	82.412	68.2	13.3
Gökçeada	62.945	23.894	86.839	56.077	24.196	80.273	-10.9	1.3
Bayramiç	38.438	29.445	67.883	43.915	29.835	73.750	14.2	1.3
Gelibolu	30.367	30.281	60.648	36.620	33.050	69.670	20.6	9.1
Yenice	29.457	11.256	40.713	47.093	9.855	56.948	59.9	-12.4
Lapseki	25.446	24.353	49.799	33.759	22.017	55.776	32.7	-9.6
Çan	33.418	14.857	48.275	32.644	11.313	43.957	-2.3	-23.9
Eceabat	8.865	6.912	15.777	10.030	4.483	14.513	13.1	-35.1
Bozcaada	645	379	1.024	1.319	629	1.948	104.5	66.0
Çanakkale	442.621	237.294	679.915	541.692	242.972	784.664	22.4	2.4

2.3. Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği

Türkiye tavukçuluk sektörü, 2000’li yıllarda yapısal dönüşümünü tamamlayarak dünya standartlarına ulaşmış, ve günümüzde dünya kanatlı hayvancılık sektörü içerisinde hem tavuk eti hem tavuk yumurtası alanında önemli bir

konuma gelmiştir. Kanatlı sektörü, Türkiye’de hayvancılık sektörünün en hızlı gelişen kolu olmasının yanısıra yan dallarıyla birlikte 600 bin kişi istihdam etmektedir (TAGEM, 2018). Türkiye ve Çanakkale ilinin kanatlı hayvan varlığı Çizelge 9’da verilmiştir (Anonim, 2021a). Türkiye, 2020 yılında 386 milyon kanatlı hayvan varlığına sahip olup, bunun %67’sini et tavuğu, %31’ini yumurta tavuğu ve geri kalan %2’sini

hindi, kaz ve ördek oluşturmuştur (Çizelge 9). Kanatlı sayısı, 2020 yılında 2015 yılına göre %22 artmış, ancak kanatlı türlerinin oranları hemen hemen aynı kalmıştır. Türkiye’de kanatlı hayvan

sayısının 2005-2020 yılları arası 5 yıllık periyotlarda yaklaşık %20 arttığı ve sektörün her 5 yılda bir %20 büyüdüğünü söyleyebiliriz.

Çizelge 9. Türkiye ve Çanakkale ilinin kanatlı hayvan sayıları

Table 9. Numbers of poultry in Türkiye and Çanakkale province

Yıl	Bölge	Et tavuğu	Yumurta tavuğu	Hindi	Kaz	Ördek + Beç tavuğu
2015	Çanakkale	5.860.808	245.250	7.450	5.851	8.044
	Türkiye	213.658.294	98.597.340	2.827.731	850.694	398.387
2020	Çanakkale	6.665.000	342.657	8.267	6.813	7.964
	Türkiye	258.046.340	121.302.869	4.797.793	1.373.960	559.620

Çanakkale ilçeleri kanatlı hayvan varlığı Çizelge 10’da verilmiştir (Anonim, 2021a). Çanakkale ili, Türkiye kanatlı hayvan varlığının yaklaşık %2’sine sahip olup, kaz varlığı ile dikkat çekmektedir (Çizelge 9). Kanatlı yetiştiriciliği, ilde Biga ilçesi merkezli yoğunlaşırken etlik piliç yetiştiriciliği ağırlıklı olarak sürdürülmektedir. Biga, ilin kanatlı hayvan varlığının %78.7’sine sahip olup, bu varlığın

%97.5’ini et tavuğu oluşturmaktadır. İlçedeki et tavuğu sayısı, il kanatlı hayvan varlığının %76.8’ine karşılık gelmektedir (Çizelge 10). Kanatlı hayvan varlığında Biga ilçesinden sonra Merkez, Lapseki, Ezine, Bayramiç ve Çan ilçeleri öne çıkmaktadır. Çanakkale ilini genelinde kanatlı hayvan varlığı, 2015-2020 yılları arası beş yıllık dönemde %15 düzeyinde artarken, Biga ilçesinde %79 artış göstermiştir.

Çizelge 10. Çanakkale ilinin ilçelere göre kanatlı hayvan sayıları

Table 10. Numbers of poultry in Çanakkale province by districts

Yıl	2015				2020				2015-2020
	İlçeler	Et Tavuğu	Yumurta Tavuğu	Hindi + kaz + ördek	Et Tavuğu	Yumurta Tavuğu	Hindi + kaz + ördek	Toplam	
	Ayvacık	-	13.600	1.110	-	6.450	760	7.210	-
	Bayramiç	102.000	15.650	550	105.000	35.500	1.503	142.003	2
	Biga	4.457.808	68.200	7.315	5.400.000	129.650	5.745	5.535.395	79
	Bozcaada	-	360	55	-	435	129	564	-
	Eceabat	-	9.750	475	-	9.250	400	9.650	-
	Ezine	238.000	14.700	1.315	220.000	14.000	1.540	235.540	3
	Gelibolu	-	24.800	1.595	-	33.000	1.500	34.500	-
	Gökçeada	-	3.450	2.625	-	2.877	2.236	5.113	-
	Lapseki	320.000	23.800	480	343.000	21.650	459	365.109	5
	Merkez	715.000	20.920	3.600	515.000	30.550	6.107	551.657	8
	Yenice	-	22.870	1.860	-	30.745	2.200	32.945	-
	Çan	28.000	27.150	365	82.000	28.550	465	111.015	2
	Çanakkale	5.860.808	245.250	21.345	6.665.000	342.657	23.044	7.030.701	100

2.4. Arı ve İpekböceği Yetiştiriciliği

Türkiye, 8.1 milyon kovan varlığı ile dünyada üçüncü sırada (FAO, 2021) ve 109 bin ton bal üretimi ile ikinci sırada yer almaktadır (Anonim, 2021d). Türkiye, hem kovan varlığı hem bal üretimi bakımından dünyada ilk sıralarda yer alırken, bal ticaretinde hak ettiği yerde değildir. Üretilen balın ancak %5.4’lük kısmı ihraç edilebilirken (Anonim, 2021d), dünyada bal ihraç

eden ülkeler arasında 22. sıradadır. Türkiye ve Çanakkale ilinin arı ve ipekböceği verileri çizelge 11’de verilmiştir (Anonim, 2021a). Türkiye arı kovanı varlığı, 2015 yılına göre %3’lük artış göstererek, 2020 yılında 7.75 milyona ulaştırmıştır.. Bu dönemde eski tip kovan sayısı değişmemiş ancak yeni tip kovan sayısında artış olmuştur. Türkiye’de, 2020 yılında, 5.775 ipek böceği tohumu kutusu dağıtılmış olup, 2015 yılına göre %24’lük artış göstermiştir (Çizelge 11).

Çizelge 11. Türkiye ve Çanakkale ilinin arı ve ipekböceği verileri**Table 11. Türkiye and Çanakkale bee and silkworm datas**

Yıl	Bölge	Eski Tip Kovan Sayısı	Yeni Tip Kovan Sayısı	Toplam Kovan Sayısı	Dağıtılan İpekböceği Kutusu Sayısı
2015	Çanakkale	2.615	66.354	68.969	15
	Türkiye	222.635	7.525.652	7.748.287	4.674
2020	Çanakkale	1.335	82.519	83.854	4
	Türkiye	222.152	7.956.933	8.179.085	5.775

Çanakkale ili, çizelge 11'den görüldüğü gibi, yaklaşık 84 bin kovan varlığına sahip olup, kovan sayısında, 2015-2020 yılları arası dönemde %6.8'lik bir artış gözlenmiştir. Çanakkale'de 2019 yılında 1.897 kg bal üretilmiş (Anonim, 2021a) olup, ilde arıcılık daha çok Kazdağlılarıyla bağlantılı Çan, Yenice, Biga ve Ayvacık ilçelerinde yoğunlaşmıştır. İpekböceği yetiştiriciliği, ilde, 2020 yılında, sadece Yenice ilçesinde 4 kutu ile yapılmıştır.

3. Sonuç ve Öneriler

Bir insanın normal büyüme, gelişme ve sağlıklı bir yaşam sürmesi için günlük protein ihtiyacının yaklaşık %42'sini hayvansal kaynaklı proteinlerden temin etmesi gerektiğinden (Yazgan, 2000) ülkemiz ve milletimiz için hayvansal üretim ve ürünlerin vazgeçilemez olduğu açıktır.

Türkiye büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık %1.2'si, küçükbaş hayvan varlığının %1.4'ü, kanatlı hayvan varlığının %2'si ve arı kovana varlığının %1'i Çanakkale ilinde bulunmaktadır. İlin hayvansal üretiminin ekonomik büyüklüğü 1.01 milyar TL olup, ilde kişi başına hayvansal üretim değeri ise 1.856 TL'dir. Özetle, Çanakkale ili hayvan varlığı, kültür hayvanlarının oranı, hayvansal üretim değeri, çayır ve meraların verimi, örgütlenme, hayvancılık alanındaki beşeri kaynakları, ilgili Fakülte ve Yüksek Okulların varlığı gibi konularda hayvancılıkta önemli üstünlüklere sahiptir. Hayvancılık, ekonomiye katkısı, istihdam yaratması ve sanayiye hammadde sağlaması nedeniyle Çanakkale'de önemli bir sektördür.

Hayvancılıkta üretim maliyetinin düşürülmesine katkı sağlayacak en önemli araç yem maliyetini düşürmeye yönelik yapılacak iyileştirmeler olacaktır. Kaba yemler, bilhassa işletme tarafından üretilmeleri durumunda kesif yemlere göre çok daha ucuz yemlerdir. Bu yüzden, ilde yeni kurulacak büyükbaş hayvancılık işletmelerinin ve kurulması

muhtemel organize hayvancılık bölgelerinin kaba yem üretimi için yeterli arazi varlığına sahip olmasına dikkat edilmelidir.

Küçükbaş hayvanlar, karakteristik özellikleri nedeniyle, çayır, mera ve yaylalardan büyükbaş hayvanlara göre daha fazla faydalanma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, hem çayır ve meralardan daha iyi faydalanmak ve hem de Ezine, Bayramiç, Ayvacık, Yenice gibi ilçelerdeki mandıraların koyun ve keçi sütü ihtiyacını karşılamak için ilde küçükbaş hayvan yetiştiriciliği teşvik edilmelidir.

Hayvancılık işletmelerinde üretim maliyetinin yaklaşık %70'inin yem giderlerinden kaynaklandığı bilinmektedir (Yazgan, 2001; Alçıçek ve ark., 2010). Bu nedenle, Çanakkale ilinde bilhassa kanatlı sektörüne yönelik hazırlanan karma yem hammaddelerinden soya fasulyesi ve mısır gibi yem hammaddelerinin bölgede yetiştirilmesinin teşvik edilmesi ve ithalata dayalı protein ve enerji kaynağı yem ham maddelerine alternatif bitkisel ve hayvansal kaynaklı yem kaynaklarının üretiminin artırılmasına yönelik politikalar uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Geleneksel hayvan barınaklarının hayvanların fizyolojik isteklerinin karşılanmasında çevre şartlarını sağlamada yetersiz kaldıkları net olarak bilinmektedir. Bu nedenle, ilde önemli miktarda bulunan geleneksel hayvan barınaklarının hem yapı hem teknoloji ve hem de hayvan refahı bakımından iyileştirilmesi hayvansal üretimde sürdürülebilirlik açısından gereklidir.

İlde yoğun hayvancılık yapılan Biga ilçesi başta olmak üzere diğer ilçelerde ortaya çıkan hayvansal atıklar çevreyi, yer altı ve yer üstü sularını kirletmekte etrafa koku yaymaktadır. İlde sürdürülebilir bir hayvancılık için çevreye karşı duyarlı üretim tekniklerinin ve modern gübre yönetim sistemlerinin benimsenmesi önem arz etmektedir.

Hayvancılık, Çanakkale'de ekonomiye katkısı, istihdam yaratması ve sanayiye hammadde sağlaması nedeniyle önemli bir sektördür. Bu yüzden, mevcut potansiyelin iyi analiz edilmesi, bir endüstri kolu olarak görülmesi ve rasyonel

strateji ve politikaların uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

4. Çıkar Çatışması

Yazar ve çıkar çatışması bulunmamaktadır.

5. Yazar Katkısı

Sorumlu yazardan başka yazar ve katkı yoktur.

Kaynaklar

- Alçiçek, A., Kılıç, A., Ayhan, V., Özdoğan, M., 2010. Türkiye’de kaba yem üretimi ve sorunları. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11-15 Ocak, Ankara.
- Büyükcın B., Tan S., 2020. Çanakkale İli Biga İlçesinde Süt Üreticilerinin Hayvancılık Politikalarına Bakış Açılarının İncelenmesi. Atatürk Üniv. Zir. Fak. Der., 51 (3): 258-266. (<https://doi.org/10.17097/ataunizfd.688552>)
- Anonim, 2012. TR22 Güney Marmara Bölgesi Tarım Araştırma Raporu. GMKA, Balıkesir.
- Anonim, 2018. Tarım ve Gıdada Rekabetçi Üretim. Özel İhtisas Komisyonu Raporu. On Birinci Kalkınma Planı. Kalkınma Bakanlığı. Ankara.
- Anonim, 2020. Çanakkale İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtları ve yıllık raporları.

- Anonim, 2021a. Tarım İstatistikleri, TÜİK. www.tuik.gov.tr. Erişim Tarihi: 16.06.2021.
- Anonim, 2021b. Çanakkale Tarımsal Yatırımcı Rehberi. Tarım ve Orman Bakanlığı-Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, Ankara.
- Anonim, 2021c. Ulusal Hesaplar. TÜİK. www.tuik.gov.tr. Erişim Tarihi: 1.06.2021.
- Anonim, 2021d. Tarım Ürünleri Piyasaları, Ocak 2021 Arıcılık, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler>. Erişim tarihi :12 .5.2021)
- Anonim, 2022. Nüfus ve Demografi İstatistikleri, TÜİK. www.tuik.gov.tr. Erişim Tarihi: 2.3.2022.
- FAO, 2021. Food and Agricultural Data. <https://www.fao.org/faostat/en/#home>. Erişim Tarihi:28.10.2021.
- Gökkuş, A., Alatürk, F., ve Özaslan-Parlak, A., 2011. Çanakkale’de Otlama Alanlarının Hayvancılıktaki Önemi. Çanakkale Tarım Sempozyumu (Dünü, Bugünü ve Geleceği).
- TAGEM, 2018. Kanatlı Hayvancılık Sektör Politika Belgesi 2018-2022. TAGEM, Ankara.
- TİGEM, 2020. 2020 Yılı Hayvancılık Sektör Raporu. www.tigem.gov.tr. Erişim tarihi: 16.9.2021.
- Yazgan, O., 2000. Hayvan Yetiştirme İlkeleri. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders notları. Konya.
- Yazgan, O., 2001. Ruminant Hayvanların Beslenmesi. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notları. Konya.